

ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Колесник Ю.В.,

пошукач, Національна академія Служби безпеки України

Ефективність заходів з протидії злочинності багато в чому залежить від докладання спільних зусиль учасниками такої протидії під час виконання покладених на кожного з них обов'язків. Найбільш показовий прояв це має в діяльності з виявлення й досудового розслідування кримінальних правопорушень, коли до боротьби із злочинністю залучаються співробітники органів досудового розслідування та підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Взаємодія як поняття, що відноситься до діяльності правоохоронних органів, має законодавче визнання і застосовується в окремих законах, наприклад, в Законах України "Про оперативно-розшукову діяльність" [1], "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" [2], "Про Службу безпеки України" [3] та ін. І хоча чинне вітчизняне кримінальне процесуальне

законодавство не містить визначення поняття "взаємодії" і не застосовує його в окремих статтях, саме ним охоплюються всі аспекти врегульованої нормами КПК України діяльності із досудового розслідування кримінального провадження.

У криміналістичній та процесуальній літературі, що присвячена питанням взаємодії слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, окремі автори, зокрема В.П.Бахін, В.Д.Берназ, В.П.Гавріков, І.Ф.Герасимов, В.М.Горбачов, С.І.Зуев, В.С.Кузьмічов, В.А.Образцов, Б.В.Романюк, С.В.Слінько, А.А.Чувільов, В.Ю.Шепітько, Л.І.Щербина, М.І.Якунін та інші велику увагу приділяють правовій основі, організації, видам і формам взаємодії, принципам та характеру взаємодії, взаємодії слідчого на різних етапах розслідування з спеціалістами, оперативними співробітниками та іншими його учасниками.

Процес взаємодії у діяльності з досудового розслідування цілком закономірний і виправданий з огляду на завдання, які ставляться перед нею. Досудове розслідування, як і правоохоронна діяльність загалом, – це складна система, що містить в собі як складові різні види діяльності майже всіх структурних підрозділів правоохоронних органів, які є самостійними системами більш низького рівня. Різні види правоохоронної діяльності можуть перетинатися, зливатися, переходити один в інший, утворюючи складні структури. Отже, цілком закономірно, що у реальному житті один вид діяльності завжди спирається на інший і, взятий у системі певних відносин, зумовлює новий вид діяльності, що охоплюється поняттям взаємодії [4, 36]. Одним з перших науковців взаємодію під час розслідування злочинів розпочав досліджувати А.Р.Ратінов і ним же на початку 60-х років минулого століття було сформульовано поняття "взаємодії" при розслідуванні злочинів, яке автор визначив як засновану на законі узгоджену діяльність незалежних один від одного в адміністративного відношенні органів слідства і дізнання, спрямовану на розкриття й розслідування конкретного злочину шляхом найбільш доцільного поєднання методів і засобів, притаманних цим органам [5, 87]. Автор цього визначення розглядав взаємодію, що має місце не в процесі загальної діяльності правоохоронних органів, а лише в межах розкриття й розслідування конкретного злочину. Сутність, завдання, порядок взаємодії, її суб'єкти й форми викликали й викликають на сьогодні постійний інтерес науковців та практиків. Так, І.М.Гуткін пропонував розглядати взаємодію слідчого і органів дізнання як засновану на законі, узгоджену за метою, місцем і часом діяльність незалежних один від одного в адміністративному розумінні органів, що має вираз в найбільш доцільному поєднанні притаманних цим органам засобів і методів і спрямовану на попередження, припинення і розкриття злочинів, провадження за якими віднесено до компетенції

слідчого, притягнення до кримінальної відповідальності винних і забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином [6, 13].

На початку дослідження цих проблем зазвичай мову вели про взаємодію тільки слідчих і оперативних підрозділів і лише в межах розслідування конкретного злочину, або групи злочинів, віднесених до підслідності певного відомчого слідчого апарату, і сторонами такої взаємодії вбачали тільки слідчого й органи дізнання, підрозділи яких були наділені правом здійснення оперативно-розшукової діяльності. Якщо вести мову про розслідування конкретного злочину чи окремих видів злочинів, то такий підхід до взаємодії може бути виправданим, але це не розв'язує проблем, що виникають під час діяльності в сфері забезпечення протидії злочинності силами органів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

Розглядаючи зміст взаємодії в процесі досудового розслідування злочинів, І.Ф.Герасимов звертав увагу на те, що в цих випадках взаємодію здійснюють органи, котрі покликані боротися із злочинністю, а їх взаємодія забезпечує розумне поєднання та найбільш ефективне використання повноважень, методів і засобів, що притаманні кожному із взаємодіючих органів [7, 106]. На думку І.О.Возгріна, взаємодія полягає в узгодженій спрямованості роботи слідчого і співробітників оперативних підрозділів на з'ясування обставин, які мають значення для розслідування кримінальних справ і координації за місцем та часом всіх необхідних форм, сил і засобів роботи слідчих і оперативних органів, в глибокому і умілому поєднанні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [8, с.166-167].

Розглядати взаємодію оперативних і слідчих підрозділів лише як спільну діяльність було б не правильним. Взаємодія під час досудового розслідування кримінальних проваджень має організаційні, тактико-криміналістичні й виразні кримінально-процесуальні аспекти. І якщо в окремих випадках можуть здійснюватися узгоджені дії під час участі оперативних співробітників в проведенні окремих слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій і це буде спільною діяльністю слідчого й оперативного співробітника, то участь слідчого в проведенні оперативних заходів повністю виключена. Але якщо такі оперативні заходи будуть здійснюватися з метою виконання узгоджених завдань у поєднанні з процесуальними діями, то попри відсутність спільності дій оперативного працівника і слідчого, питання взаємодії у розв'язанні спільного завдання матимуть місце. Тому у взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів треба акцентувати увагу не на спільності, а на узгодженості дій слідчих та співробітників оперативних підрозділів якщо такими діями розв'язується виконання спільних чи взаємовигідних завдань. Проте за певних обставин взаємодія під час досудового розслідування матиме

прояв саме у спільних діях і лише в межах повноважень, наданих слідчому та оперативному співробітнику.

Ведуть також мову про взаємодію в широкому розумінні, яка є складовою частини управлінської роботи на різних рівнях організаційної структури слідчих та оперативних підрозділів, і взаємодію у вузькому розумінні, що означає співробітництво, об'єднання зусиль слідчого і оперативного співробітника в процесі досудового розслідування конкретного кримінального провадження чи проведення конкретної слідчої (розшукової) дії. Але широке й вузьке розуміння взаємодії не можна зводити до конкретних завдань, розв'язанню яких така взаємодія сприятиме: якщо це завдання загального порядку, як протидія злочинності – то начебто має місце взаємодія в широкому розумінні, а якщо це розв'язання завдань з розслідування конкретного злочину – то це вже буде нібито вузьке розуміння взаємодії. На перший погляд такі розмірковування можна вважати ні чим іншим як пустим марнослівством, зайвим теоретизуванням, котре не має практичного значення. Проте саме для розуміння сутності процесів, що відбуваються під час взаємодії, і необхідно з'ясувати сутність взаємодії в кожному конкретному випадку. І це визначається не "широтою" чи "вузькістю" розуміння взаємодії, а з'ясуванням важливості, значення, часу, місця, тривалості й інших характеристик завдань, які будуть вирішені в процесі взаємодії. Від цього залежить також і визначення суб'єктів, котрі мають бути задіяні для виконання спільних, узгоджених завдань і чия діяльність становитиме зміст взаємодії. У слідчого може виникнути потреба взаємодії з оперативним підрозділом чи окремим його співробітником для об'єднання зусиль і виконання певного завдання, що має значення для конкретного кримінального провадження або окремої слідчої (розшукової) дії, наприклад, надання допомоги в підготовці й проведенні обшуку. Такі випадки не можна вважати "вузьким розумінням взаємодії", це лише її конкретні форми.

Не можемо погодитися з О.Є.Голубко який, розглядаючи питання взаємодії під час проведення досудового розслідування, пропонує визначення такої окремої форми взаємодії як "міжвідомча слідчо-оперативна група" і називає її формуванням, що тимчасово створене прокурором, який наглядає за провадженням досудового розслідування, котре складається із слідчих, працівників органів дізнання та співробітників інших служб різних правоохоронних відомств для забезпечення комплексного і найбільш раціонального використання сил, засобів і методів та швидкого, оперативного й повного розкриття і розслідування особливо складних кримінальних справ [9, 123]. Пропонована форма такої взаємодії як створення "міжвідомчого формування" за її визначенням є аморфною, неконкретною і не відображає ні сутності, ні основних принципів

взаємодії, зокрема, узгодженої діяльності незалежних і не підпорядкованих у адміністративному відношенні осіб, не відбиває спільності інтересів учасників такої взаємодії, а надання діяльності міжвідомчого формування у складі представників слідчих, оперативних та інших служб різноманітних правоохоронних відомств статусу діяльності процесуальної суперечить діючим нормам Кримінального процесуального кодексу України. Окрім того, невідомим залишається й те, як саме буде визначатися "особлива складність" кримінальних проваджень, для яких потрібно буде створювати таке "формування". Розвиваючи і відстоюючи свою ідею, О.Є.Голубко пропонує керівництво міжвідомчою слідчо-оперативною групою покласти на одного із слідчих, начальника слідчого підрозділу чи прокурора, які повинні призначатися керівником групи, а керівників груп (слідчого, прокурора) як процесуальних осіб він наділяє правом окрім іншого погоджувати плани оперативно-розшукових дій, здійснювати регулярний контроль за повнотою і якістю проведених оперативно-розшукових заходів, а також за їх результатами [9, 124]. Пропоновані новації, на нашу думку, є спробою втручання в діяльність оперативних підрозділів з боку органів досудового розслідування і змішуванням функцій двох видів діяльності – процесуальної та оперативної в один незрозумілий вид під виглядом "взаємодії".

Грамотна і ретельна підготовка та здійснення взаємодії під час досудового розслідування – це основа якісного і своєчасного розв'язання завдань, що стоять перед суб'єктами взаємодії. За допомогою їх спільної діяльності реалізуються завдання, які не можна вирішити або не доцільно вирішувати роз'єднаними, розрізненими діями кількох виконавців. Взаємодія повинна мати місце там, де в процесі повсякденної діяльності досягнення певної або іншої мети можливе лише спільними зусиллями різних суб'єктів. Водночас реалізація завдань взаємодії слідчого під час здійснення досудового розслідування повинна спиратись на тактичні розробки. Значення криміналістичної тактики визначається тим, що у тактико-криміналістичному забезпеченні взаємодії слідчого вона покликана вирішувати своїми специфічними засобами тактичні завдання, що виникають перед слідчим в сфері його міжособистісних стосунків з іншими учасниками цієї діяльності і пов'язані з потребою виявлення носіїв особистісної інформації щодо злочину, отримання від них фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. Тактичні засоби дають можливість встановлення відносин ділового співробітництва з учасниками взаємодії, забезпечують їх активність, запобігають, долають або нейтралізують протидію правильному вирішенню кримінального провадження з боку зацікавлених осіб, надають допомогу у всебічному, повному, швидкому й неупередженому здійсненні досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 р. №2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України – 1992. – №22. – Ст. 303.
2. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" від 30 червня 1993 р. №.3341-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – Ст. 358.
3. Закон України "Про Службу безпеки України" від 25 березня 1992 р. №2229 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №27. – Ст. 382.
4. Образцов В.А. Взаимодействие в структуре деятельности следователя / В.А.Образцов // Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений: межвуз. сборн. научн. трудов. – Свердловск, 1984. – С.33-39.
5. Ратинов А.Р. Взаимодействие следователей прокуратуры и органов милиции при расследовании преступлений / А.Р.Ратинов // Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства. – М., 1962. – С.86-89.
6. Гуткин И.М. Правовые вопросы взаимодействия следователей и органов дознания в уголовном процессе / И.М.Гуткин. – М.: ВШ МООП СССР, 1967. – С.8-12.
7. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений / И.Ф.Герасимов. – Свердловск: УРГУ, 1975. – 184 с.
8. Возгрин И.А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И.А.Возгрин. – Минск: Вышэйшая школа, 1983. – 215 с.
9. Голубко О.Є. Взаємодія під час проведення досудового слідства у кримінальних справах / О.Є.Голубко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. – Харків: Оберіг, 2010. – Вип. 2. – С.119-125.

Науковий керівник – Кудінов Сергій Сергійович, вчений секретар Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, доцент.